

ΑΣΙ Χώρος

Κείμενα Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Ανάπτυξης

Ειδικό τεύχος – Αφιέρωμα

για τα 30 χρόνια του
Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας
& Περιφερειακής Ανάπτυξης

2020

31

Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Ειδικό τεύχος – Αφιέρωμα
για τα 30 χρόνια του
Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας
& Περιφερειακής Ανάπτυξης

Επιμέλεια

Παντολέων Σκάγιαννης

Επιστημονικό Περιοδικό

αιχλώρος

Διεύθυνση:
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας
και Περιφερειακής Ανάπτυξης
Περιοδικό ΑΕΙΧΩΡΟΣ
Πεδίον Άρεως, 383 34 ΒΟΛΟΣ
<http://www.aeihoros.gr>, e-mail: aeihoros@prd.uth.gr
τηλ.: 24210 – 74486

Επιμέλεια έκδοσης: Εύη Κολοβού
Λαγού: Παναγιώτης Μανέτος
Σχεδιασμός εξωφύλλου: Γιώργος Παρασκευάς-Παναγιώτης Μανέτος

	Π. Σκάγιαννης	4
	Εισαγωγή	
	G. Petrakos	10
Geographies of Growth and Integration in Europe: old and new challenges for regional policy		
	Σ. Πολύζος	23
Διερεύνηση των Διαθρωπτικών Μεταβολών της Ελληνικής Οικονομίας την Περίοδο της Οικονομικής Κρίσης με Χρήση της Ανάλυσης Εισροών - Εκροών		
	Ε. Ασπρογέρακας, Δ. Καλλιώρας	62
Χωρικός και Αναπτυξιακός Σχεδιασμός στην Ελλάδα: ζητήματα σύμπλεξης		
	Κ. Λαλένης, Σ. Βεζυριαννίδου	94
Ο Χωρικός Σχεδιασμός και οι Συναφείς Απόπειρες Θεσμικών Μεταρρυθμίσεων στην Ελλάδα, την Εποχή της Οικονομικής Κρίσης: αξιολόγηση αναγκαιότητας και αποτελεσμάτων		
	Α. Δέφνερ, Ν. Μαντάς, Ε. Ψαθά, Ν. Βογιαζίδης	119
Προσβασιμότητα στον Πολιτισμό και την Κληρονομιά: ο σχεδιασμός για όλους		
	Α. Τράμπα	145
Τα Σχέδια Βιώσιμης Αστικής Κινητικότητας (ΣΒΑΚ) και η Συσχέτιση με το Θεσμικό Πλαίσιο Χωρικού Σχεδιασμού: ευρωπαϊκή και ελληνική πραγματικότητα		
	Ε. Ασπρογέρακας	171
Πολιτική Στρατηγικών Παρεμβάσεων και Χωρική Διακυβέρνηση: η περίπτωση του «Ελληνικού»		
	Π. Σκάγιαννης, Θ. Καναρέλης	206
Οι Πλατείες της Αθήνας: μια διαδρομή προκλήσεων και ανατροπών		
	ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ	
	Π. Σκάγιαννης	236
Παύλος Λουκάκης (2017) Πολεοδομικές & Χωροταξικές Εξελίξεις. Ελλάδα 1952-2012: εμπειρίες δράσης. Επιμέλεια τόμου Ι. Μωραΐτου. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας		

Ο Χωρικός Σχεδιασμός και οι Συναφείς Απόπειρες Θεσμικών Μεταρρυθμίσεων στην Ελλάδα την Εποχή της Οικονομικής Κρίσης: αξιολόγηση αναγκαιότητας και αποτελεσμάτων

Κωνσταντίνος Λαλένης

Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Σουλτάνα Βεζυριαννίδου

Αρχιτέκτων Μηχανικός, MSc Πολεοδομίας-Χωροταξίας

Περίληψη

Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα οδήγησε στην ανάγκη για μεταρρυθμίσεις με κύριο στόχο την προαγωγή της ανάπτυξης. Μια σημαντική μεταρρύθμιση ήταν αυτή στο χωρικό σχεδιασμό, η οποία τέθηκε σε ισχύ με τον ν.4447/16, σε αντικατάσταση του ν.4269/14, που δεν εφαρμόστηκε. Βασικές της επιδιώξεις ήταν η ενοποίηση του χωροταξικού με τον πολεοδομικό σχεδιασμό σε ένα ενιαίο θεσμικό πλαίσιο, η επιτάχυνση των διαδικασιών του σχεδιασμού και η απλούστευση της διαδικασίας του με τη μείωση των σχετικών επιπέδων. Νέο στοιχείο της ήταν η δημιουργία μιας νέας κατηγορίας σχεδίων, των Ειδικών Χωρικών Σχεδίων (ΕΧΣ), στο τρίτο ιεραρχικά χωρικό επίπεδο, στο οποίο επίσης τοποθετούνται τα Τοπικά Χωρικά Σχέδια (ΤΧΣ), μικρότερης όμως κλίμακας αυτών και με επίκεντρο τις στρατηγικές επενδύσεις. Σκοπός του άρθρου είναι να εξετάσει τις τελευταίες εξελίξεις στο χωρικό σχεδιασμό στην Ελλάδα, με σύντομη αναφορά στο προηγούμενο θεσμικό πλαίσιο, επιδιώκοντας την αξιολόγηση της νέας χωρικής μεταρρύθμισης ως προς την αποτελεσματικότητά της στη βελτίωση και ολοκλήρωση του χωρικού σχεδιασμού σε όλα τα επίπεδα και τη συνεισφορά της στην αντιμετώπιση της τρέχουσας οικονομικής κρίσης.

Λέξεις κλειδιά

οικονομική κρίση, ειδικά χωρικά σχέδια, ευελιξία στον χωρικό σχεδιασμό

Spatial Planning and Related Attempts for Institutional Reforms in Greece in the Period of Economic Crisis: an assessment of necessities and outcomes

Abstract

The economic crisis in Greece has led to the need for reforms the main aim of which is to promote growth. An important reform has been in the area of spatial planning. It has been put into force by the L.4447/16, that replaced L.4269/14, which had never been implemented. Its main objectives are to integrate regional and urban planning into a single institutional framework, accelerate its integration and simplify the whole procedure by reducing planning levels from six to three. A key innovation of spatial reform is the introduction of a new category of plans, the Special Spatial Plans (SSPs), which are applied at the third hierarchical spatial level, the municipal, the same as the Local Spatial Plans (LSPs), but on a smaller scale than those and focus on strategic investments. The present paper aims to examine the latest developments in spatial planning in Greece and present a brief description of the previous institutional framework. Its main objective is to assess whether the new spatial reform will improve the effectiveness of spatial planning, contributing to its integration at all levels and at the same time to the handling of the current economic crisis.

Keywords

economic crisis, special spatial plans, flexibility in spatial planning

1. ΓΕΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

1.1. Χαρακτηριστικά λειτουργίας του χωρικού σχεδιασμού

Τα συστήματα χωρικού σχεδιασμού αναπτύσσονται σε τρία πεδία: το πεδίο των θεσμών και των νόμων, το πεδίο της πολιτικής, και το πεδίο της εφαρμογής (Lalenis et al., 2002). Η επιτυχής και ισόρροπη αλληλεπίδραση αυτών των πεδίων προϋποθέτει σταθερότητα και δυνατότητες αξιόπιστης αξιολόγησης, μετά από επαρκή χρόνο λειτουργίας τους, για την επιτυχή υλοποίηση των δράσεων διακυβέρνησης (Lalenis et al., 2002). Σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα του ΟΟΣΑ η μέση ηλικία των σημερινών συστημάτων χωρικού σχεδιασμού με τα γενικά χαρακτηριστικά τους είναι 37 έτη για τις 32 χώρες που συμμετείχαν στην

έρευνα, ενώ τα περισσότερα από αυτά θεσμοθετήθηκαν πριν από 1970 (OECD, 2017a: 30). Αντίθετα από όσα ισχύουν διεθνώς, το θεσμικό πλαίσιο στην Ελλάδα είναι ευμετάβλητο. Είναι χαρακτηριστικό ότι την πενταετία 2010-2015, οι νόμοι αρμοδιότητας του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής έφτασαν τους τριάντα ένα (31) και οι πράξεις νομοθετικού περιεχομένου, τις 150 (Melissas, 2015: 2).

Κι ενώ τα συστήματα χωρικού σχεδιασμού στην Ευρώπη καθορίζονται από το νομικό σύστημα κάθε χώρας και τις συναφείς πολιτικές, η εφαρμογή του σχεδιασμού εξαρτάται από το διοικητικό σύστημα της χώρας, δεδομένου ότι οι διαδικασίες και οι επίσημες/ ανεπίσημες σχέσεις μεταξύ των διοικητικών δομών διαμορφώνουν και επηρεάζουν κάθε εφαρμογή σχεδιασμού (Lalenis, 2010). Η αλληλεπίδραση άλλωστε νομικών και διοικητικών δομών απασχολεί τους θεωρητικούς του σχεδιασμού για περισσότερο από μια δεκαετία. Οι Newman και Thornley (1996), κατά τη διάκριση μεταξύ των νομικών και των διοικητικών οικογενειών βασίζουν την ανάλυσή τους στην ισόρροπη σχέση μεταξύ της κεντρικής διοίκησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης. Ειδικότερα, η αποκέντρωση αρμοδιοτήτων και η μεταβίβαση εξουσιών και πόρων από το κεντρικό κράτος στα κατώτερα επίπεδα, τις τελευταίες δεκαετίες, αποτελούν καίριας σημασίας χαρακτηριστικά των συστημάτων σχεδιασμού. Συγκεκριμένα, οι βόρειες και κεντρικές χώρες της Ευρώπης, όπου σημειώνονται υψηλά επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης, χαρακτηρίζονται από ισχυρή τοπική αυτοδιοίκηση. Οι Δήμοι, με σημαντική ενίσχυση των αρμοδιοτήτων τους, αποτελούν το πιο σημαντικό επίπεδο σχεδιασμού, που πετυχαίνει την από κάτω προς τα πάνω (bottom-up) επικοινωνία, με το κεντρικό κράτος να παρέχει το γενικό πλαίσιο και τους απαραίτητους πόρους στα κατώτερα επίπεδα (περιφερειακά και τοπικά). Στον αντίποδα, οι νότιες χώρες της Ευρώπης λειτουργούν με το κεντρικό κράτος να εξακολουθεί να έχει ρυθμιστικό ρόλο, με αυστηρή την από πάνω προς τα κάτω (top-down) ιεραρχία εξουσιών και αρμοδιοτήτων, οι οποίες καθίστανται πολλές φορές συγκρουσιακές και αναποτελεσματικές (Lalenis, 2010).

Γενικά ο σχεδιασμός, σε συχνή απόκλιση από όσα περιγράφονται στην εθνική νομοθεσία, παρουσιάζει ένα ευρύ φάσμα παραλλαγών, λόγω της συνύπαρξης διαφόρων μεθόδων δράσης, περισσότερο άτυπων από επίσημων και/ή θεσμοθετημένων, οι οποίες είναι ιδιαίτερες για κάθε χώρα (Lalenis, 2010: 27). Το πεδίο εφαρμογής του σχεδιασμού, αντίθετα από τη συγκριτική σταθερότητα του θεσμικού πλαισίου, εμφανίζει ευελιξία όταν υποστηρίζεται από τη διοίκηση και τους εμπλεκόμενους φορείς (OECD, 2017a: 29). Χαρακτηριστικό παράδειγμα οι βόρειες και κεντρικές χώρες της Ευρώπης, όπου η εφαρμογή του σχεδιασμού υποστηρίζεται από τους εμπλεκόμενους φορείς σε όλα τα επίπεδα, κυρίως όμως στο τοπικό. Η Ελλάδα διαφοροποιείται από τις παραπάνω χώρες, καθώς το θεσμικό πεδίο εμφανίζει αποκλειστική ισχύ και κυριαρχεί επί των άλλων πεδίων

και ο σχεδιασμός δυσκολεύεται να λειτουργήσει κατά την εφαρμογή του, λόγω έλλειψης πολιτικής βάσης και αδυναμιών κατά τη συνεργασία των οριζόντιων και κατακόρυφων επιπέδων διαχείρισής του. Η επιτυχής και ισόρροπη σχέση μεταξύ του θεσμικού πεδίου και του πεδίου εφαρμογής επιτυγχάνεται με την τρίτη παράμετρο, αυτή της πολιτικής βούλησης, η οποία τελικά αποτελεί το κλειδί που ισορροπεί τη σχέση μεταξύ των τριών πεδίων.

1.2. Επίπεδα εφαρμογής του χωρικού σχεδιασμού

Τα επίπεδα του χωρικού σχεδιασμού, στην πλειονότητα των χωρών του ΟΟΣΑ, είναι κατά κανόνα τρία, το εθνικό, το περιφερειακό και το τοπικό (OECD, 2017a: 13), με τα ανώτερα (εθνικό και περιφερειακό) να διατηρούν κυρίως ένα στρατηγικό ρόλο και να παρέχουν τις πολιτικές κατευθύνσεις με τους νόμους-πλαίσια, ενώ το τοπικό επίπεδο να επικεντρώνεται στο σχεδιασμό των χρήσεων γης. Τα σχέδια -χωρικά και χρήσεων γης- είναι, στις περισσότερες χώρες του ΟΟΣΑ, σύμφωνα με την έρευνα του 2017, περίπου ομοιόμορφα καταναμημένα μεταξύ των εθνικών (37%), των περιφερειακών (31%) και των τοπικών επιπέδων (32%) (OECD, 2017a: 14). Οι παράγοντες που χαρακτηρίζουν τα περισσότερα χωρικά σχέδια είναι το διοικητικό επίπεδο που τα εγκρίνει, το γεωγραφικό πεδίο που αναπτύσσονται, η λειτουργία τους ή το θεματικό τους περιεχόμενο, το αν ανήκουν σε ομοσπονδιακές ή ενιαίες χώρες κ.ά. (OECD, 2017a: 16).

Στα συστήματα σχεδιασμού, ο πιο κοινός μηχανισμός συντονισμού μεταξύ των επιπέδων είναι ο ιεραρχικός (OECD, 2017a: 30), όπου τα σχέδια χαμηλότερου επιπέδου οφείλουν να συμμορφώνονται με τα σχέδια υψηλότερου. Τα χωρικά σχέδια σε τοπικό επίπεδο επεξεργάζονται την εφαρμογή των κατευθύνσεων των υπερκείμενων σχεδίων στο επίπεδο αυτό και για την υλοποίησή τους απαιτείται ο σαφής ρυθμιστικός χαρακτήρας του περιεχομένου τους. Για το λόγο αυτό, τα σχέδια τοπικού επιπέδου είναι δεσμευτικά και καθορίζουν, κατά κανόνα, τις επιτρεπόμενες χρήσεις γης μιας περιοχής.

Η ευελιξία κατά την εφαρμογή του σχεδιασμού αποτελεί σημαντικό παράγοντα αποτελεσματικότητας. Η Ελλάδα αποτελεί κλασικό παράδειγμα χώρας με αδυναμία εφαρμογής στην πράξη του επίσημου συστήματος σχεδιασμού στο τοπικό επίπεδο, καθώς μόλις το 16% των «στρατηγικών» χωρικών σχεδίων τοπικού επιπέδου έχουν εγκριθεί σε ολόκληρη τη χώρα (Βεζυριαννίδου, 2015α· 2015 β). Η ανωτέρω αδυναμία επιτείνεται την παρούσα χρονική περίοδο της οικονομικής ύφεσης (Βεζυριαννίδου, 2018), όπως θα δούμε στη συνέχεια.

2. Ο ΧΩΡΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

2.1. Ταξινόμηση της Ελλάδας στα συστήματα χωρικού σχεδιασμού

Δύο από τις ευρέως χρησιμοποιούμενες τυπολογίες του χωρικού σχεδιασμού στα τέλη του 20ου αιώνα, ήταν η τυπολογία των οικογενειών των εθνών, των Newman και Thornley (1996) και αυτή των παραδόσεων του χωρικού σχεδιασμού, που περιγράφεται στην Ευρωπαϊκή Επιτομή του 1997 (CEC, 1997). Το σύστημα χωρικού σχεδιασμού της Ελλάδας ανήκει, σύμφωνα με την κατάταξη των Newman και Thornley (1996), στη Ναπολεόντεια Οικογένεια και έχει την τάση να χρησιμοποιεί νομικούς κανόνες γενικής εφαρμογής, όπου θα μπορούσε να ενταχθεί το σύνολο των περιπτώσεων χωρικού σχεδιασμού (Newman and Thornley, 1996:31). Σύμφωνα με την κατάταξη του EU Compendium 1997, η Ελλάδα ανήκει στην παράδοση Urbanism, η οποία εκπροσωπείται κυρίως από τις χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου (Πορτογαλία, Ισπανία, Ιταλία και Ελλάδα) και χαρακτηρίζεται από έντονη αρχιτεκτονική επιρροή και ενδιαφέρον για τον αστικό σχεδιασμό και το τοπίο, και από αυστηρούς κανόνες ελέγχου της δόμησης, συχνά άκαμπτους (CEC 1997: 37· Γιαννακούρου, 2008· Lalenis, 2010), με αποτέλεσμα η παράδοση αυτή να είναι λιγότερο αποτελεσματική σε αναπτυξιακές κατευθύνσεις και να έχει προβλήματα υλοποίησης. Τα χωρικά σχέδια σε υψηλότερη κλίμακα είναι συχνά αντιφατικά ή δύσκολα κατά την εφαρμογή τους (CEC 1997: 37· ΤΕΕ, 2005· Lalenis, 2010).

Δέκα χρόνια μετά την Ευρωπαϊκή Επιτομή του 1997, η παγκοσμιοποίηση και η αυξημένη επικοινωνία μεταξύ των εθνών και των κοινωνιών οδήγησε σε αλλαγές στα συστήματα σχεδιασμού και στην ανάμειξη στοιχείων από διαφορετικά συλ σχεδιασμού (ESPON, 2007· Lalenis, 2010). Στην Ελλάδα, όπως αναλύεται στο ESPON 2.3.2. (ESPON, 2007), το ελληνικό σύστημα σχεδιασμού χαρακτηρίζεται τόσο από την παράδοση Urbanism, όσο και από την παράδοση του σχεδιασμού των χρήσεων γης (ESPON 2007: 259). Παράλληλα, η Ελλάδα εξακολουθεί να ανήκει στο Μεσογειακό μοντέλο (La Spina and Sciortino, 1993), το οποίο χαρακτηρίζεται από αυστηρούς και συχνά άκαμπτους νομικούς κανόνες (Lalenis, 2010).

Αν και οι προαναφερθείσες μελέτες και τυπολογίες αναδεικνύουν σημαντικά χαρακτηριστικά του ελληνικού χωροταξικού σχεδιασμού, πρέπει να σημειωθεί ότι δεν καταγράφουν τις αλλαγές, τις αντιφάσεις αλλά και τις νέες προκλήσεις στις συζητήσεις και στις πρακτικές του χωροταξικού σχεδιασμού που συνέβησαν τις τελευταίες δύο δεκαετίες (Getimis και Giannakourou, 2014: 151).

Η πρόσφατη έρευνα του ΟΟΣΑ για τα συστήματα χωρικού σχεδιασμού (OECD, 2017a) δεν αναφέρεται πλέον σε τυπολογίες των συστημάτων σχεδιασμού αλλά επικεντρώνεται

στα χαρακτηριστικά τους που μπορούν να περιγραφούν με σαφήνεια και δεν υπόκεινται σε δευτέρου επιπέδου ερμηνεία, περιγράφει δηλαδή, κυρίως τα επίσημα χαρακτηριστικά των συστημάτων σχεδιασμού (όπως π.χ. τις επίσημες διαδικασίες σχεδιασμού, τις νομικές απαιτήσεις, κ.ά. (OECD, 2017a: 16). Η μελέτη του ΟΟΣΑ αναφέρει για την Ελλάδα ότι το σύστημα χωρικού σχεδιασμού είναι ιδιαίτερα περίπλοκο και ότι η εθνική κυβέρνηση έχει μακράν τις σημαντικότερες αρμοδιότητες (είναι αρμόδια για τους νόμους-πλαίσια για τον εθνικό, περιφερειακό και πολεοδομικό σχεδιασμό, την προστασία του περιβάλλοντος και την περιφερειακή ανάπτυξη). Αυτό συμβαίνει διότι ο χωρικός σχεδιασμός υπάγεται στη ρυθμιστική αρχή και τον έλεγχο του κράτους, σύμφωνα με το άρθρο 24 παρ. 1 του Συντάγματος του 1975 – όπως ισχύει μετά την αναθεώρηση του 1986, του 2001 και του 2008. Με βάση τα ανωτέρω, το σύστημα χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα ακολουθεί μια αυστηρά ιεραρχική δομή, όπου η επικοινωνία μεταξύ των επιπέδων σχεδιασμού γίνεται από πάνω προς τα κάτω και το κατώτερο επίπεδο οφείλει να συμμορφώνεται με τις προβλέψεις των υπερκείμενων σχεδίων (OECD, 2017a: 30).

2.2. Ιστορική Αναδρομή και Θεσμικό Πλαίσιο στην Ελλάδα, προ οικονομικής κρίσης

Ο χωροταξικός και πολεοδομικός σχεδιασμός στην νεότερη ιστορία της Ελλάδας μπορεί να ταξινομηθεί σε τρεις βασικές περιόδους: 1) από την εγκαθίδρυση του ελληνικού κράτους έως το 1923, 2) από το 1923 έως την πτώση της χούντας, το 1974, και 3) από το 1974 έως σήμερα (Lalenis, 2001· Melissas, 2015). Αναλυτικά, την πρώτη περίοδο έχουμε τα πρώτα σχέδια πόλεων στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος (Πατρών 1828· Πύλου 1829, Αθηνών 1830· Ναυπλίου 1834 κλπ.), ενώ νομοθετήματα πολεοδομικού περιεχομένου με γενικότερη εφαρμογή, ήταν τα Βασιλικά Διατάγματα των 3-4-1835 και 5-6-1842, και ο Πολεοδομικός Νόμος του 1867 (Σκλαβούνου). Τη δεύτερη περίοδο, κυριάρχησε το πρώτο Νομοθετικό Διάταγμα (Ν.Δ.) για τον πολεοδομικό σχεδιασμό, το Ν.Δ. 17/7/1923, το οποίο είχε ως αρχικό σκοπό την αντιμετώπιση της έλευσης 1.300.000 προσφύγων στην Ελλάδα, μετά την Μικρασιατική Καταστροφή. Το Ν.Δ. 17/7/1923 ήταν ιδιαίτερα πρωτοπόρο για την εποχή του σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, και για εξήντα χρόνια αποτελούσε το μοναδικό πολεοδομικό εργαλείο στην Ελλάδα, άρθρα του οποίου εφαρμόζονται ακόμα και σήμερα. Το Ν.Δ. 17/7/1923 καθιέρωσε ένα στάδιο σχεδιασμού, το Ρυμοτομικό Σχέδιο. Την τρίτη περίοδο, ο ν. 1337/83 υπήρξε ο βασικός πολεοδομικός νόμος που καθόρισε δύο στάδια σχεδιασμού: το 1ο στάδιο με εργαλείο το στρατηγικού χαρακτήρα Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο, και το 2ο στάδιο με πολεοδομικά εργαλεία την Πολεοδομική Μελέτη και την Πράξη Εφαρμογής (που αφορούσε στην εφαρμογή της Πολεοδομικής Μελέτης επί του εδάφους). Είναι επίσης χαρακτηριστικό ότι στην Ελλάδα ο πολεοδομικός σχεδιασμός

προηγήθηκε κατά πολύ του χωροταξικού σχεδιασμού. Η πρώτη σχετική αναφορά για τη χωροταξία, γίνεται στο Σύνταγμα της Ελλάδας του 1975, το οποίο μάλιστα ήταν και το πρώτο ευρωπαϊκό Σύνταγμα με αναφορά στη χωροταξία (Χλέπας, 2006), ενώ ο πρώτος νόμος για τη χωροταξία, ο ν.360/76, έμεινε ανενεργός. Οι ερμηνείες που δίνονται για την χρονική προτεραιότητα του πολεοδομικού από τον χωροταξικό σχεδιασμό είναι πολλές, με μια από τις κυριότερες να αφορά στο ότι ο πολεοδομικός σχεδιασμός ασχολείται άμεσα με την ιδιοκτησία στη γη, και την διαμόρφωση του άμεσου περιβάλλοντος των πολιτών, παραγόντων δηλαδή πολύ σημαντικών για την καθημερινή ζωή, και συνεπώς σημαντικών στο πολιτικό επίπεδο. Άλλη ερμηνεία έχει σχέση με την παραδοσιακή έλλειψη μεσομακροπρόθεσμου σχεδιασμού στην Ελλάδα, κάτι που συμπαρέσυρε και τον χωροταξικό σχεδιασμό. Επίσης, η ανυπαρξία χωροταξικού σχεδιασμού για όλα αυτά τα χρόνια αποδίδεται στην υποκατάστασή του από αναπτυξιακά σχέδια και μελέτες, με εντονότερες οικονομικές διαστάσεις, και πλέον μεμονωμένες και αποσπασματικές στοχεύσεις.

Στη σύγχρονη εποχή του χωρικού σχεδιασμού, για πρώτη φορά δημιουργήθηκε ένα ολοκληρωμένο σύστημα σχεδιασμού με χαρακτηριστικά βιωσιμότητας, με τον ν.2508/97 για την πολεοδομία και τον ν.2742/99 για τη χωροταξία, που προέβλεπε χωρικά σχέδια σε όλα τα επίπεδα και για όλες τις περιπτώσεις -τομεακές, οικονομικές ή περιβαλλοντικές (Βερίατος, 2005). Κύριος στόχος των δύο νόμων, των οποίων η ισχύς διατηρήθηκε μέχρι τον Ιούνιο του 2014, ήταν να καταστήσουν το σύστημα σχεδιασμού απλό και ευέλικτο και να ενισχύσουν την αποδοτικότητά του (Getimis και Giannakourou 2014: 153). Οι τομείς στους οποίους δόθηκε έμφαση από τους δύο νόμους αφορούσαν κυρίως, τον στρατηγικό σχεδιασμό με τη μετατόπιση της εστίασης από το τοπικό στο περιφερειακό και εθνικό επίπεδο, την αποκέντρωση του κεντρικού συστήματος χωροταξικού σχεδιασμού με την παροχή αρμοδιοτήτων στις περιφέρειες και τις τοπικές αρχές, και αργότερα, "την παράκαμψη" των εμποδίων του γενικού σχεδιασμού, μέσω ad hoc λύσεων "fast track" (Οικονόμου, 2002· Getimis και Giannakourou 2014: 153).

Ο ν.2742/99 καθόρισε δύο επίπεδα σχεδιασμού. Το πρώτο επίπεδο, που αφορά στον εθνικό σχεδιασμό, έχει αμιγώς στρατηγικό χαρακτήρα και εκφράζει το πρόγραμμα της κυβερνητικής πολιτικής. Το ισχύον Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (Γ.Π.Χ.Σ.Α.Α.) θεσμοθετήθηκε το 2008 (ΥΠΕΧΩΔΕ, 2008). Το πρώτο επίπεδο σχεδιασμού συμπληρώνεται από τα Ειδικά Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (Ε.Π.Χ.Σ.Α.Α.) που εξειδικεύουν τις κατευθύνσεις του Γ.Π.Χ.Σ.Α.Α. και λαμβάνονται υποχρεωτικά υπόψη από τα κατώτερα επίπεδα σχεδιασμού (περιφερειακό και τοπικό). Αυτά έχουν στρατηγικό χαρακτήρα, εμπριέχουν όμως και κανονιστικές διατάξεις. Τα Ε.Π.Χ.Σ.Α.Α. διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: α) σ' αυτήν που αναφέρεται σε τομείς παραγωγικών δραστηριοτήτων εθνικής σημασίας και

έχει 4 εγκεκριμένα Ε.Π.Χ.Σ.Α.Α. έως σήμερα (Καταστημάτων Κράτησης, Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας, Βιομηχανίας, Υδατοκαλλιεργειών), ενώ ένα ακόμη, του Τουρισμού, εγκρίθηκε, αλλά αργότερα ακυρώθηκε, και β) στην κατηγορία που αναφέρεται στα πλαίσια λειτουργικών ζωνών ή εκτάσεων σχεδιασμού εθνικής κλίμακας (π.χ. Παράκτιας ζώνης, Νησιωτικού χώρου κ.λπ.), που όμως δεν έχει εφαρμοσθεί έως σήμερα. Το δεύτερο επίπεδο σχεδιασμού, που αφορά στον περιφερειακό σχεδιασμό, προβλέπει εκπόνηση και εφαρμογή Περιφερειακών Πλαισίων Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (Π.Π.Χ.Σ.Α.Α.), έχει στρατηγικό χαρακτήρα, και εξειδικεύει τις κατευθύνσεις των πλαισίων εθνικού επιπέδου σε περιφερειακό επίπεδο. Τα ισχύοντα Π.Π.Χ.Σ.Α.Α. θεσμοθετήθηκαν το 2003-2004 και βρίσκονται σε διαδικασία αναθεώρησης, ήδη από το 2012. Το 2017 θεσμοθετήθηκε το πρώτο αναθεωρημένο Π.Π.Χ.Σ.Α.Α., αυτό της Κρήτης. Ωστόσο πολλές φορές «ο βαθμός γενικότητας και ασάφειας των κατευθυντήριων προβλέψεων των στρατηγικών χωρικών πλαισίων σε εθνική και περιφερειακή κλίμακα είναι τέτοιοι, ώστε δύσκολα είναι προσδύσιμος σε αυτές ένας αξιόπιστος για τη Διοίκηση ρυθμιστικός προσανατολισμός» (Χαϊνταρλής, 2012· Οικονόμου, 2008).

Ο ν.2508/97 καθόρισε δύο επίπεδα (ένα στρατηγικό κι ένα εφαρμοσμένο) και τέσσερις βαθμίδες πολεοδομικού σχεδιασμού (Οικονόμου 2007). Το πρώτο επίπεδο, το στρατηγικό, περιλαμβάνει το ρυθμιστικό σχέδιο, ως πρώτη βαθμίδα, και αφορά μόνο έξι συγκεκριμένα μεγάλα αστικά κέντρα -εκτός των Αθηνών και της Θεσσαλονίκης- των οποίων τα Ρυθμιστικά Σχέδια προϋπήρχαν με διαφορετικούς νόμους. Η δεύτερη βαθμίδα του ίδιου επιπέδου περιλαμβάνει τα Γενικά Πολεοδομικά Σχέδιά (ΓΠΣ/ ΣΧΟΟΑΠ) «τα οποία αποτελούν ένα πεδίο συνάντησης και σύνθεσης απόψεων ετερογενών φορέων και ιδεών, που οφείλει να εκλάβει συγκεκριμένες χωρικές, ποιοτικές και ποσοτικές ιδιότητες» (Αραβαντινός, 2007· Λαλένης και Κυριαζής, 2012). Τα εγκεκριμένα ΓΠΣ / ΣΧΟΟΑΠ σε επίπεδο χώρας, την περίοδο 1997-2014, κατά την οποία εφαρμόστηκε ο ν.2508/97, αποτελούν μόλις το 16% του δυνητικού συνόλου, ενώ και οι χρόνοι εκπόνησης των σχετικών μελετών ήταν ιδιαίτερα μεγάλοι (5-6 χρόνια κατά μέσο όρο) (Βεζυριαννίδου, 2015α). Ως λόγοι της χαρακτηριστικής αυτής αναποτελεσματικότητας και μικρής εφαρμοσιμότητας των σχεδίων, θεωρούνται η αδυναμία οριζόντιας συνέργειας τομεακών πολιτικών, η έλλειψη συμμετοχικών διαδικασιών, και τα προβλήματα αποδοχής των σχεδίων από τους εμπλεκόμενους κατοίκους/χρήστες, η αδυναμία χρηματοδότησης των μελετών, διάφορες γραφειοκρατικές εμπλοκές κ.ά., κυρίως όμως, η έλλειψη πολιτικής βούλησης για την επιτάχυνση της διαδικασίας ολοκλήρωσης του σχεδιασμού. Το δεύτερο επίπεδο σχεδιασμού προβλέπει τις πολεοδομικές μελέτες (τρίτη βαθμίδα) -που υλοποιούν τους στόχους των ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ- και τις πράξεις εφαρμογής (τέταρτη βαθμίδα) -που εφαρμόζουν επί του εδάφους τον πολεοδομικό σχεδιασμό. Το επίπεδο αυτό εμφανίζει επίσης, μεγάλους

χρόνους κατά την υλοποίησή του. Γενικότερα, «το σύστημα πολεοδομικού σχεδιασμού είναι πολύ πολύπλοκο, χρονοβόρο και με πολύ μειωμένα αντανακλαστικά και εμφανίζει αδυναμία ανταπόκρισης σε όλο και πιο γρήγορα εξελισσόμενες ανάγκες. Πέρα όμως από τις 'εσωτερικές' αδυναμίες που παρουσιάζει το σύστημα των πολεοδομικών σχεδίων καθαυτό, πολύ σημαντικά προβλήματα παρατηρούνται στη γενικότερη πολεοδομική πολιτική, αλλά και στη σχέση της τελευταίας με τις άλλες χωρικές πολιτικές» (Οικονόμου και Πετράκος, 1999· Οικονόμου, 2007).

Παράλληλα, ο οικοδομικός κανονισμός (ΝΟΚ ή ν.4067/12, ο οποίος αντικατέστησε τον ΓΟΚ ή ν.1577/85, όπως ίσχυε με τον ν.2831/200), είναι ένας σημαντικός νόμος, που αναφέρεται στους διάφορους τομείς της οικοδομικής δραστηριότητας. Στην περίπτωση που έχουν καθορισθεί ειδικά καθεστώτα και κανόνες σε μία περιοχή (όπως π.χ. σε αρχαιολογικούς χώρους, παραδοσιακούς οικισμούς, κ.ά.), τότε αυτά υπερισχύουν του ΝΟΚ (ΟΟΣΑ, 2017α: 30). Δύο σημαντικά Προεδρικά Διατάγματα (ΠΔ) ρυθμίζουν τη δόμηση στις εκτός σχεδίου περιοχές (το ΠΔ '85 και ΠΔ '78) και εντός οριοθετημένων οικισμών (το ΠΔ289/11). Δεδομένου ότι οι περιοχές αυτές αντιστοιχούν σε σημαντικό τμήμα της εθνικής επικράτειας, τα εν λόγω διατάγματα έχουν σημαντικό βαθμό επιρροής στην εφαρμογή της χωροταξικής πολιτικής. Ένα άλλο σημαντικό διάταγμα καθόριζε τις κατηγορίες χρήσεων γης (ΠΔ 87), το οποίο αφορούσε μόνο στις περιοχές με σχέδιο πόλης και όχι σε χρήσεις γης στον εξωαστικό χώρο ή σε οικισμούς χωρίς σχέδιο (OECD, 2017α: 30) και μετά την 30χρονη εφαρμογή του αντικαταστάθηκε πρόσφατα, με το ΠΔ 59/2018 (ΦΕΚ114/Α/2018). Το νέο ΠΔ περί χρήσεων γης, στο ελάχιστο χρονικό διάστημα που βρίσκεται σε ισχύ, έχει συγκεντρώσει αρνητικές κριτικές για την πολυπλοκότητά του και την έλλειψη στρατηγικής προσέγγισης στην διαχείριση των κατηγοριών χρήσεων γης και κυρίως διότι συνεχίζει να αναφέρεται σε χρήσεις γης στον αστικό χώρο και όχι και στον εξωαστικό.

Η έκδοση μιας Οικοδομικής Άδειας (Ο.Α.) –στην περίπτωση της Ελλάδας- πρέπει να συμμορφώνεται τόσο με τις προβλέψεις του υπερκείμενου σχεδιασμού, όσο και με τον ισχύοντα Γενικό Οικοδομικό Κανονισμό (ΓΟΚ/ΝΟΚ), που ισχύει για όλη τη χώρα. Ελλείπει όμως, ενός ολοκληρωμένου σχεδιασμού στο τοπικό επίπεδο, και με τα χωροταξικά σχέδια ανώτερης κλίμακας (εθνικό-περιφερειακό) να έχουν καθαρά κατευθυντήριο ρόλο, συχνά αντιφατικό και δύσκολο στην εφαρμογή του, η έκδοση μιας οικοδομικής άδειας ακολουθεί κατά κανόνα, μόνο τον ισχύοντα Γενικό Οικοδομικό Κανονισμό (ΓΟΚ/ΝΟΚ). Στο επίπεδο εφαρμογών στο δομημένο περιβάλλον, ο έντονος διοικητικός συγκεντρωτισμός και το απόλυτα κανονιστικό πλαίσιο, οδηγούν σε παρεκκλίσεις από το θεσμικό πλαίσιο, αναδεικνύοντας ως κυρίαρχη παθογένεια την αυθαίρετη δόμηση. Το φαινόμενο αυτό ενθαρρύνεται από την παραδοσιακή έλλειψη στεγαστικής πολιτικής στην Ελλάδα, αλλά και από την ανεπάρκεια ελέγχου της δόμησης και το καθεστώς ατιμωρησίας για τους

παραβάτες. Τα φαινόμενα κακοδιοίκησης και οι πελατειακές σχέσεις στο διοικητικό και πολιτικό σύστημα αποτελούν τις κύριες αιτίες καταστρατήγησης στην υλοποίηση του σχεδιασμού, με αποτέλεσμα το όλο σύστημα χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα να χαρακτηρίζεται από διάχυτη αναποτελεσματικότητα.

Τέλος, πρέπει να επισημανθεί ότι το θεσμικό πλαίσιο που διέπει σήμερα τον χωρικό σχεδιασμό οφείλει, σε μεγάλο βαθμό, τη δημιουργία του στην νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, η οποία ανέδειξε, τα προβλήματα που σχετίζονται με την απουσία συγκροτημένου πλαισίου για τον χωροταξικό σχεδιασμό (Παπαπετρόπουλος, 2005). Συγκεκριμένα, το ΣτΕ έχει επισημάνει πολλάκις με σχετική νομολογία του (αποφ. ΣτΕ 3920/2010, 387/2014 κ.ά.) την αναγκαιότητα ολοκλήρωσης του χωρικού σχεδιασμού σε όλα τα επίπεδα, προκειμένου να είναι εφικτή η χωροθέτηση έργων και δραστηριοτήτων, ενώ έχει κρίνει αντισυνταγματικούς μια σειρά νόμων και πράξεων της διοίκησης¹.

3. Ο ΧΩΡΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΣΕ ΠΕΡΙΟΔΟΥΣ ΥΦΕΣΗΣ

3.1. Η διεθνής εμπειρία

Η ύφεση, όπως και η ανάπτυξη, αποτελούν διαδικασίες με ευδιάκριτο χωρικό αποτύπωμα (Johnston, 1997). Σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο, η παγκόσμια οικονομική κρίση οδήγησε τις χώρες στην αναδιατύπωση των συστημάτων χωρικού σχεδιασμού, ώστε να ανταποκριθούν στις ανάγκες που έφερε στο προσκήνιο η νέα διεθνοποιημένη οικονομική και χρηματοπιστωτική δραστηριότητα και η προώθηση νέων επενδύσεων στην αγορά ακινήτων (Adams & Tiesdell, 2010· Allmendinger & Haugthon, 2012· Waterhout et al., 2013 στο Γιαννακούρου και Κανκαλάς, 2014: 513).

Στο πλαίσιο αυτό, η στροφή του χωρικού σχεδιασμού προς στην ανάπτυξη μέσω επενδυτικών έργων μοιάζει να αποκτά τα χαρακτηριστικά ενός νέου «τύπου» χωρικής ρύθμισης, που υπαγορεύεται πρωτίστως από την υποχώρηση του ρόλου του κράτους και την ανάδειξη του ρόλου της αγοράς, ιδίως σε περιόδους κρίσης (Florida, 2010· Adams & Tiesdell, 2010 στο Γιαννακούρου και Κανκαλάς, 2014: 513). Ταυτόχρονα, ο χωρικός σχεδιασμός, ήδη από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα, σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο, συμπεριέλαβε στους κόλπους του τους τρεις βασικούς πυλώνες της βιώσιμης ανάπτυξης, που είναι η προστασία του περιβάλλοντος, η οικονομική ανταγωνιστικότητα και η κοινωνική δικαιοσύνη (Brudtland Report, 1987). Επομένως, σήμερα, ο χωρικός

1 Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η υπ. αριθμ. 3661/2005 απόφαση της ολομέλειάς του ΣτΕ, η οποία έκρινε αντισυνταγματικό το άρθρο 10 του ν.3044/2002 που αφορούσε την εκχώρηση αρμοδιοτήτων πολεοδομικού σχεδιασμού στον Υπουργό ΠΕΧΩΔΕ, τους Γενικούς Γραμματείς Περιφερειών και τους Νομάρχες και έκανε δεκτό ότι όλες οι πολεοδομικές ρυθμίσεις θα πρέπει να γίνονται με ΠΔ.

σχεδιασμός καλείται να αντιμετωπίσει ζητήματα τα οποία δεν μπορούν να έχουν εύκολες, μονοσήμαντες και οριστικές απαντήσεις, αλλά προϋποθέτουν αφενός προσεκτική διάγνωση των χαρακτηριστικών της κοινωνικοοικονομικής κρίσης και αφετέρου σαφή οριοθέτηση των στόχων και προτεραιοτήτων, ώστε να κατευθύνουν την εκ των πραγμάτων αναγκαία μεταρρύθμιση του συστήματος χωρικού σχεδιασμού στην αποτελεσματική αντιμετώπιση πραγματικών αναγκών και την ουσιαστική προώθηση της ανάκαμψης (Γιαννακούρου και Καυκαλάς, 2014: 513).

Πολλές χώρες του ΟΟΣΑ, προκειμένου να βελτιώσουν την ταχύτητα και την αποτελεσματικότητα του χωρικού σχεδιασμού τους, όταν επιδιώκουν να εφαρμόσουν αναπτυξιακές δραστηριότητες σε σύντομο χρονικό διάστημα, έχουν υιοθετήσει πιο ευέλικτα συστήματα διαχείρισης του σχεδιασμού και λήψης αποφάσεων. Τα ευέλικτα συστήματα όμως, προκειμένου να εφαρμοστούν, απαιτούν υψηλό βαθμό ικανότητας στο τοπικό επίπεδο. Ταυτόχρονα, χρειάζονται αποτελεσματική παρακολούθηση και αξιολόγηση, προκειμένου να διασφαλισθεί η επίτευξη των βασικών τους στόχων (OECD, 2017b: 15). Η μεγαλύτερη ευελιξία στα συστήματα σχεδιασμού δεν πρέπει να οδηγήσει ωστόσο, στην καταστρατήγηση των κανονικών διαδικασιών σχεδιασμού και προσφυγής. Ο σχεδιασμός θα πρέπει να εφαρμόζεται μέσω κανονικών διαδικασιών και να υπόκειται σε έγκαιρη και επαρκή εποπτεία από το νομικό σύστημα. Εάν ο κανονικός σχεδιασμός και οι διαδικασίες προσφυγής θεωρούνται ανεπαρκείς για την αντιμετώπιση συγκεκριμένων αναπτυξιακών δραστηριοτήτων, είναι προτιμότερο να μεταρρυθμιστούν αυτές, αντί να εφαρμοσθούν έκτακτα μέτρα σχεδιασμού (OECD, 2017b: 15).

Σε κάθε περίπτωση όμως, «η προσπάθεια ανάκαμψης από την κρίση θα πρέπει να συμπεριλάβει στο επίκεντρο του σύγχρονου χωρικού σχεδιασμού, εκτός από «γρήγορες επενδύσεις» και την έννοια του δημόσιου συμφέροντος με ουσιαστική τη συμβολή του στην κοινωνική, οικονομική και περιβαλλοντική πραγματικότητα της κρίσης, στο ελληνικό και σε διεθνές επίπεδο, ώστε ο ρόλος του σχεδιασμού και των εμπλεκόμενων σε αυτόν, να αποκτήσει ιδιαίτερα επιστημονική, κοινωνική και πολιτική σημασία» (Κλαμπατσέα, 2012).

3.2. Η αναγκαιότητα των μεταρρυθμίσεων στην περίπτωση της Ελλάδας

«Η εξελικτική πορεία του ελληνικού συστήματος χωρικού σχεδιασμού καταγράφεται ως μια συνεχής αλλά ατελής μεταρρύθμιση, μετέωρη ανάμεσα στα συμφέροντα που εκπροσωπούν τη δυναμική του εκσυγχρονισμού από τη μια πλευρά και από την άλλη την αδράνεια της παράδοσης» (Γιαννακούρου και Καυκαλάς, 2014: 516). Η προσπάθεια «στροφής προς τη Δύση», προσέκρουσε συχνά σε αντιδράσεις ποικίλων πολιτικών, οικονομικών ή και συντεχνιακών συμφερόντων, τα οποία προασπίζονταν τις παραδοσιακές δομές και θεσμούς του ελληνικού προτύπου οικιστικής και επιχειρηματικής ανάπτυξης, που στηρίχθηκε στην

υπεραξιοποίηση, νόμιμη ή παράνομη, της μικρής ιδιοκτησίας και στην κατασκευαστική δραστηριότητα, μικρομεσαίου κυρίως χαρακτήρα (Οικονόμου, 1988 στο Γιαννακούρου και Καυκαλάς, 2014: 515).

Οι αλλαγές που προκλήθηκαν, ως συνέπεια της κρίσης, στο οικονομικό και κοινωνικό σύστημα της χώρας, και εν τέλει στο παραγωγικό της πρότυπο, έχουν ως αποτέλεσμα την αμφισβήτηση και την εκ βάθρων αποδόμηση του παραδοσιακού προτύπου οικιστικής και επιχειρηματικής ανάπτυξης, που κυριάρχησε υπό διάφορες εκδοχές καθόλη τη μεταπολεμική περίοδο και τη μεταπολίτευση, δηλαδή για μια περίοδο περίπου 60 χρόνων (Ψυχάρης, 2011 στο Γιαννακούρου και Καυκαλάς, 2014: 516). Οι αλλαγές αυτές στην Ελλάδα οδήγησαν στην ανάγκη για μεταρρυθμίσεις, με κύριο στόχο την προαγωγή της ανάπτυξης. Ωστόσο, η στροφή προς την ανάπτυξη –σε συνδυασμό με το ξεπέραςμα της κρίσης- επιχειρήθηκε σπασμωδικά με υπερβολική παραγωγή νόμων. Είναι χαρακτηριστικό ότι την πενταετία 2010-2015, οι νόμοι αρμοδιότητας ΥΠΕΝ παρατήρησαν αύξηση κατά 244% από την πενταετία 2005-2010, προ μνημονίου (Melissas, 2015).

Το 2010, χρονιά εισόδου της Ελλάδας στο πρώτο μνημόνιο, ένας από τους πρώτους νόμους που θεσμοθετήθηκε, ο ν.3852/2010, γνωστός ως «πρόγραμμα Καλλικράτης» αφορούσε τη διοικητική μεταρρύθμιση της χώρας, με σημαντικές εδαφικές αναδιαρθρώσεις, κυρίως στο επίπεδο των α' βαθμίων ΟΤΑ. Η διοικητική μεταρρύθμιση «Καλλικράτης» δεν ακολούθησε τη συνέργεια διοικητικών και χωρικών δομών, η οποία αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό χωρών με υψηλά επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης και με ισχυρή τοπική αυτοδιοίκηση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεσματικής συνέργειας της διοικητικής με τη χωρική δομή αποτελεί η περίπτωση της Δανίας, όπου η χωρική μεταρρύθμιση του 2010 έγινε ταυτόχρονα με τη διοικητική. Στην Ελλάδα η προσαρμογή των πολεοδομικών διατάξεων στη νέα διοικητική διαίρεση της χώρας, ώστε τα Τοπικά Χωρικά Σχέδια να αναφέρονται στην εδαφική περιφέρεια του διευρυμένου δήμου, επετεύχθη 6 χρόνια μετά, με τη θεσμοθέτηση του ν.4447/16.

Το 2010, σε συνέχεια της διοικητικής μεταρρύθμισης θεσμοθετήθηκε ο ν.3894/2010 «Επιτάχυνση και διαφάνεια υλοποίησης Στρατηγικών Επενδύσεων», ο οποίος εισάγει για πρώτη φορά την έννοια των στρατηγικών επενδύσεων, που σκοπό έχουν να «επιφέρουν ποσοτικά και ποιοτικά αποτελέσματα σημαντικής εντάσεως στη συνολική εθνική οικονομία και προάγουν την έξοδο της χώρας από την οικονομική κρίση». Η εισηγητική έκθεση του ν.3894/2010 επισημαίνει ότι «... η Ελλάδα, σε αντίθεση με ό,τι συμβαίνει τις τελευταίες δεκαετίες στην Ευρώπη, δεν έχει μέχρι σήμερα διαμορφώσει ένα ολοκληρωμένο και σύγχρονο πλαίσιο προκειμένου να ενθαρρύνει την αναπτυξιακή προοπτική της χώρας, μέσω ρυθμίσεων που διευκολύνουν την προσέλκυση στρατηγικών επενδύσεων και τη χρηματοδότηση και κατασκευή μεγάλων αναπτυξιακών έργων, κυρίως μέσω συνεργασιών

Δημοσίου και ιδιωτικού τομέα. Οι μεγάλες καθυστερήσεις που σημειώνονται λόγω των γνωστών, χρόνιων αδυναμιών της διοίκησης συντηρούν ένα περιβάλλον που αποθαρρύνει σταθερά τους επενδυτές και συνθλίβει την ανάπτυξη της χώρας. Η κρίσιμη οικονομική συγκυρία απαιτεί ταχύτητα, ευελιξία και αποτελεσματικότητα...». Κατά την εισηγητική έκθεση του ν.3894/2010, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαίτερες συνθήκες της Ελληνικής, της Ευρωπαϊκής αλλά και της παγκόσμιας οικονομίας, ο νόμος αυτός εισάγει «...ένα ειδικό, ευέλικτο, διαφανές, αντικειμενικό και αποτελεσματικό πλαίσιο κανόνων, διαδικασιών και διοικητικών δομών για την υλοποίηση μεγάλων δημοσίων και ιδιωτικών έργων, σε σύμπνοια με τις περιβαλλοντικές αρχές με σκοπό τη δημιουργία σύγχρονων υποδομών, δικτύων και τελικά υπηρεσιών προς τους πολίτες ...». Οι επιδιωκόμενες στρατηγικές επενδύσεις αφορούν ιδίως στην κατασκευή, ανακατασκευή, επέκταση ή στον εκσυγχρονισμό υποδομών και δικτύων: (α) στη βιομηχανία, (β) στην ενέργεια, (γ) στον τουρισμό, (δ) στις μεταφορές και επικοινωνίες, (ε) στην παροχή υπηρεσιών υγείας, (στ) στη διαχείριση απορριμμάτων και (ζ) σε έργα υψηλής τεχνολογίας και καινοτομίας.

Ωστόσο, από την πρώτη χρονιά εισόδου της Ελλάδας στο πρώτο μνημόνιο, ο αναπροσανατολισμός αυτός του χωρικού σχεδιασμού προς την ενίσχυση της ανάπτυξης δια των μηχανισμών της ελεύθερης αγοράς επιχειρήθηκε με τρόπο που ενείχε στοιχεία αντίφασης. Παρά την τάση ενίσχυσης των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων του ιδιωτικού τομέα, η μακρά παράδοση κρατισμού διατηρήθηκε, εφόσον ως χαρακτηριστικό της προσπάθειας αυτής παρέμεινε η διατήρηση υπερτροφισμού του πεδίου θεσμών και νόμων, και η συγκριτική αδυναμία των πεδίων πολιτικής και εφαρμογής (Λαλένης και Βεζυριαννίδου, 2018).

3.3. Η χωρική μεταρρύθμιση

Το 2011 εγκρίθηκε η εφαρμογή του δεύτερου μνημονίου στο ν.4024/2011, στο οποίο υπό τον τίτλο «Πολεοδομική μεταρρύθμιση» (Planning Reform) συμπεριλήφθηκε και η υποχρέωση της Ελλάδας, να επανεξετάσει και να αναθεωρήσει τη γενική νομοθεσία περί χωροταξίας και πολεοδομίας, ώστε να εξασφαλίσει μεγαλύτερη ευελιξία στην αξιοποίηση ακινήτων για ιδιωτικές επενδύσεις και να απλουστεύσει και να επιταχύνει τα χωροταξικά σχέδια (Γιαννακούρου και Καυκαλάς, 2014).

Το 2014 θεσμοθετήθηκε, μετά από 2,5 χρόνια επεξεργασίας και με την διαδικασία του κατεπείγοντος, ο ν.4269/2014, για τη Χωροταξική και Πολεοδομική Μεταρρύθμιση, χωρίς σαφή αξιολόγηση του προηγούμενου νομικού πλαισίου και της εφαρμογής του, και με σοβαρές παραλήψεις από τον αρχικό φιλόδοξο σχεδιασμό. Η μεταρρύθμιση του 2014 περιελάμβανε: (α) μείωση των επιπέδων σχεδιασμού από έξι σε τέσσερα, καταργώντας τα ρυθμιστικά σχέδια του ν.2508/97 και ενοποιώντας τα σχέδια στα χαμηλότερα επίπεδα,

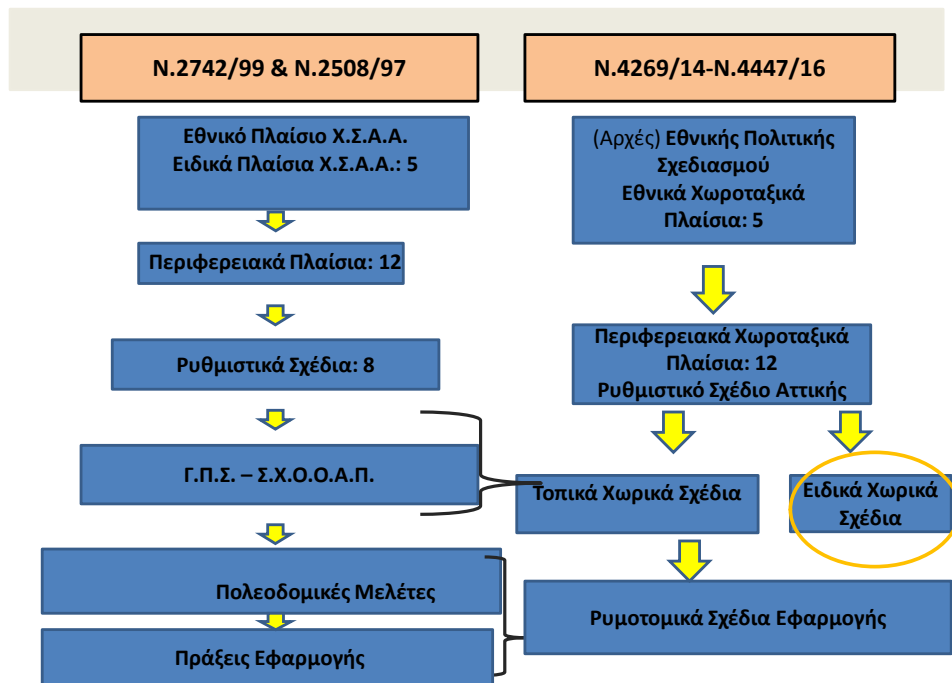
δηλαδή τις πολεοδομικές μελέτες με τις πράξεις εφαρμογής του ν.2508/97 τα οποία και μετονόμασε σε ρυμοτομικά σχέδια εφαρμογής², (β) την αναθεώρηση των κατηγοριών των χρήσεων γης για τον αστικό χώρο και την θεσμοθέτηση χρήσεων για τον αγροτικό χώρο, και γ) τη δημιουργία μιας νέας κατηγορίας σχεδίων, των Ειδικών Χωρικών Σχεδίων, που θα εξυπηρετούσαν τις γρήγορες επενδύσεις. Ο νόμος στο μεγαλύτερο μέρος του έμεινε ανενεργός για 2,5 περίπου χρόνια. Μόνες εξαιρέσεις αποτέλεσαν οι διατάξεις για τα Ειδικά Χωρικά Σχέδια, τα οποία έτυχαν άμεσης εφαρμογής με την έγκριση των σχετικών προδιαγραφών τον Δεκέμβριο του 2014, και τα άρθρα περί χρήσεων γης τα οποία προβλεπόντουσαν ως άμεσης εφαρμογής, αλλά καταργήθηκαν με τον αμέσως επόμενο για τον χωρικό σχεδιασμό νόμο, τον ν.4447/16. Το 2015, στο Μνημόνιο ΙΙΙ (ν.4336/15) για το χωρικό σχεδιασμό, συμπεριλήφθηκε η υποχρέωση της Ελλάδας για την απλοποίηση και τη μείωση του χρόνου που απαιτείται για την εφαρμογή των πολεοδομικών διαδικασιών, με απώτερο στόχο την αποτελεσματική εφαρμογή του σχεδιασμού.

Τον Δεκέμβριο του 2016 θεσμοθετήθηκε ο ισχύων σήμερα νόμος για τον χωρικό σχεδιασμό και τη βιώσιμη ανάπτυξη, ο ν.4447/16, σε αντικατάσταση του ν. 4269/14. Ο ν.4447/16 κατήργησε τα άρθρα περί χρήσεων γης, αλλά διατήρησε όλους τους υπόλοιπους τύπους πλαισίων και σχεδίων καθώς και τα προβλεπόμενα από τον ν.4269/14 χωρικά επίπεδα, οπότε ο αναμορφωτικός χαρακτήρας του ήταν ιδιαίτερα περιορισμένος (Parageorgiou, 2017: 1827).

Ο χωρικός σχεδιασμός, σύμφωνα με τον ν.4447/16, αλλά και τον καταργηθέντα ν.4269/14, ασκείται σε τρία επίπεδα, το εθνικό, το περιφερειακό και το τοπικό και διακρίνεται, ανάλογα με το περιεχόμενό του, σε στρατηγικό και ρυθμιστικό. Ο στρατηγικός χωρικός σχεδιασμός που εκπονείται σε εθνική ή περιφερειακή κλίμακα θέτει τους μεσοπρόθεσμους ή και μακροπρόθεσμους στόχους της ανάπτυξης και οργάνωσης του χώρου, καθώς και τις γενικές κατευθύνσεις και τις αναγκαίες, όπου απαιτείται, ρυθμίσεις για τη διαμόρφωση των οικιστικών περιοχών, των περιοχών ασκήσεως παραγωγικών και επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και των περιοχών προστασίας. Ο ρυθμιστικός χωρικός σχεδιασμός αποτελείται από δύο βαθμίδες, α) τα Τοπικά Χωρικά Σχέδια και τα Ειδικά Χωρικά Σχέδια (βλέπε παρακάτω), και β) τα Ρυμοτομικά Σχέδια Εφαρμογής. Καθορίζει τους κανόνες για τη χρήση, τη δόμηση και την εν γένει εκμετάλλευση του εδάφους στον αστικό χώρο και την ύπαιθρο, ενώ οφείλει να εναρμονίζεται με τις κατευθύνσεις του υπερκείμενου στρατηγικού χωρικού σχεδιασμού.

2 Η μείωση των επιπέδων σχεδιασμού παρουσιάστηκε ως ιδιαίτερα σημαντική, αλλά στην πραγματικότητα αυτό δεν ίσχυε, διότι καταργήθηκαν μεν τα ρυθμιστικά σχέδια του ν.2508/97 αλλά προστέθηκαν ως νέα κατηγορία σχεδίων τα Ειδικά Χωρικά Σχέδια, ενώ τα ρυμοτομικά σχέδια εφαρμογής ήταν απλά οι πολεοδομικές μελέτες και οι πράξεις εφαρμογής ενοποιημένα, κάτι που έτσι κι αλλιώς ήταν η κοινή πρακτική των σχετικών προκηρύξεων πολεοδομικών μελετών και πράξεων εφαρμογής για όλη την περίοδο εφαρμογής του ν.2508/97.

Σχήμα 1. Από τους ν.2508/97 & ν.2742/99 στους ν.4269/2014 & ν.4447/16

21

Πηγή: Λαλένης και Βεζυριαννίδου, 2018

Στο σύστημα χωρικού σχεδιασμού, η κεντρική κυβέρνηση συγκεντρώνει τις σημαντικότερες και περισσότερες αρμοδιότητες, όπως προβλέπει το Σύνταγμα (σχήμα 2). Εγκρίνει σχεδόν το σύνολο των χωρικών σχεδίων, με τις Αποκεντρωμένες Διοικήσεις να είναι υπεύθυνες για την έγκριση των σχεδίων του κατώτερου επιπέδου σχεδιασμού, των ρυμοτομικών σχεδίων εφαρμογής και των τροποποιήσεών τους. Οι Περιφέρειες και οι Δήμοι έχουν κυρίως γνωμοδοτικό ρόλο στην έγκριση των χωρικών σχεδίων και των σχεδίων χρήσεων γης.

Σχήμα 2. Χωρικά Σχέδια και νομικά εργαλεία έγκρισης αυτών σύμφωνα με τους ν.4269/14 και ν.4447/16

Τύποι και επίπεδα χωρικού σχεδιασμού	Νομικά μέσα έγκρισης χωρικών σχεδίων	
(αρχές) Εθνική Πολιτική Σχεδιασμού	Νόμοι εγκεκριμένοι απ το Εθνικό Κοινοβούλιο	(1)
Εθνικά Χωροταξικά Πλαίσια	Προεδρικά Διατάγματα	(2)
Περιφερειακά Χωροταξικά Πλαίσια	Αποφάσεις Υπουργικού Συμβουλίου, μετά από γνώμη του Εθνικού Συμβουλίου Χωροταξίας	(3)
<i>Ρυθμιστικό Αθηνών – Αττικής (Ν. 4277/2014)</i>	Κοινές Υπουργικές Αποφάσεις (τουλάχιστον δύο Υπουργείων)	(4)
<i>Τοπικά Χωρικά Σχέδια</i> <i>Ειδικά Χωρικά Σχέδια</i> <i>Τροποποιήσεις Χωρικών Σχεδίων</i>	Υπουργικές Αποφάσεις	(5)
<i>Ρυθμιστικά Σχέδια Εφαρμογής (Πολεοδομικές μελέτες και Πράξεις Εφαρμογής)</i> <i>(ειδικές περιπτώσεις – ειδικές ρυθμίσεις)</i>	Αποφάσεις Συντονιστή Αποκεντρωμένης Διοίκησης	(6)
<i>Τροποποιήσεις Ρυθμιστικών Σχεδίων Εφαρμογής</i> <i>(ειδικές περιπτώσεις – ειδικές ρυθμίσεις)</i>	<i>Αποφάσεις Περιφερειάρχη</i>	(7)
<i>Οριοθετήσεις οικισμών κάτω των 2000 κατοίκων</i>	<i>Αποφάσεις Δημοτικού Συμβουλίου</i>	(8)
	<i>Αποφάσεις Δημοτικού Συμβουλίου</i>	(8)

Πηγή: Lalenis και Vezyriannidou, 2016

Σε συσχέτισμό με το προηγούμενο πλαίσιο πολεοδομικού σχεδιασμού (ν.2508/97) οι αντιστοιχίσεις υπάρχουν μεταξύ των Τοπικών Χωρικών Σχεδίων (ΤΧΣ) του νέου νόμου και των Γενικών Πολεοδομικών Σχεδίων (ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ) του ν.2508/97, ενώ τα Ρυμοτομικά Σχέδια Εφαρμογής του νέου νόμου ενσωματώνουν τις Πολεοδομικές Μελέτες και τις Πράξεις Εφαρμογής που προϋπήρχαν. Τα Ειδικά Χωρικά Σχέδια είναι ένα νέο είδος χωρικού σχεδίου που αρχικά θεσπίστηκε με τον ν.4269/14 και διατηρήθηκε αυτούσιο και στον ν.4447/16. Έχουν ρυθμιστικό χαρακτήρα, βρίσκονται στο ίδιο ιεραρχικό επίπεδο με τα Τοπικά Χωρικά Σχέδια, είναι μικρότερης κλίμακας και παρουσιάζουν μεγαλύτερη εξειδίκευση χαρακτηριστικών, που επικεντρώνονται σε τομείς έλξης επενδύσεων, κατά κανόνα στρατηγικών, όπως περιγράφονται στο ν.3894/2010. Η αναγκαιότητα εισαγωγής των ΕΧΣ έγκειται στο γεγονός ότι το προηγούμενο θεσμικό πλαίσιο είχε δημιουργήσει

σημαντικά εμπόδια στις επενδύσεις, εξαιτίας του υπερβολικού ρυθμιστικού παρεμβατισμού του, της καθυστέρησης στην υλοποίηση των σχεδίων χρήσεων γης και της αβεβαιότητας και της ανασφάλειας που δημιουργούσε η αναποτελεσματικότητα εφαρμογής των θεσμών στους επενδυτές (Giannakourou, G. and Balla E., 2012· ΣΕΒ, 2010: 14). Τα ΕΧΣ θεσμοθετούνται σχετικά γρήγορα, σε αντίθεση με τα υπόλοιπα χωρικά σχέδια στο δημοτικό επίπεδο (ΤΧΣ, ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ), τα οποία απαιτούν μεγάλο χρόνο θεσμοθέτησης -5-6 χρόνια κατά μέσο όρο- ο οποίος σε κάποιες περιπτώσεις ξεπερνά τα 10 χρόνια και καθιστά τα σχέδια ανεπικαιρά, με αναγκαία την τροποποίηση –επικαιροποίησή τους) (Βεζυριαννίδου, 2015β· Βεζυριαννίδου, 2018). Τα ΕΧΣ αποτελούν υποδοχείς σχεδίων, έργων και προγραμμάτων, υπερτοπικής κλίμακας ή στρατηγικής σημασίας, για τα οποία απαιτείται ειδική ρύθμιση των χρήσεων γης και των λοιπών όρων ανάπτυξής τους, δεν είναι χωρικά περιορισμένα και μπορούν να τροποποιούν τα ΤΧΣ. Επίσης, ΕΧΣ μπορούν να καταρτιστούν και για προγράμματα αστικής ανάπλασης, περιβαλλοντικής προστασίας, ή και αντιμετώπισης των συνεπειών από φυσικές καταστροφές (άρθρο 8 παρ. 1). Είδη ΕΧΣ αποτελούν: α) Οι Περιοχές Ολοκληρωμένης Τουριστικής Ανάπτυξης (ΠΟΤΑ) του άρ. 29 του ν.2545/1997, οι Περιοχές Οργανωμένης Ανάπτυξης Παραγωγικών Δραστηριοτήτων (ΠΟΑΠΔ) του άρ. 24 του ν.1650/1986, και τα Τοπικά Ρυμοτομικά Σχέδια του άρ. 26 του ν.1337/1983. β) Οι Οργανωμένοι Υποδοχείς Μεταποιητικών και Επιχειρηματικών Δραστηριοτήτων της παρ. 4 του άρθρ.41 του ν.3982/2011.γ) Τα Ειδικά Σχέδια Χωρικής Ανάπτυξης Δημοσίων Ακινήτων (ΕΣΧΑΔΑ) του άρθρου 12 του ν.3986/2011, και τα Ειδικά Σχέδια Χωρικής Ανάπτυξης Στρατηγικών Επενδύσεων (ΕΣΧΑΣΕ) του άρθρου 24 του ν.3894/2010 (άρθρο 8 παρ. 9).

Για την επιτάχυνση των ΕΧΣ σημαντικό ρόλο διαδραματίζει ο οργανισμός Enterprise Greece, ο οποίος παρέχει την υπηρεσία του «Διαμεσολαβητή του Επενδυτή», που είναι μία διεθνής πρακτική απεμπλοκής και διευκόλυνσης υλοποίησης επενδυτικών σχεδίων. Ο οργανισμός Enterprise Greece διαχειρίζεται και μεριμνά για επενδυτικά σχέδια άνω των €2.000.000, όπως τα ΕΣΧΑΔΑ και ΕΣΧΑΣΕ, παρακάμπτοντας τις χρονοβόρες διαδικασίες έγκρισης των κανονικών σχεδίων (Vezyriannidou και Portokalidis, 2018).

Πέραν των ανωτέρω, ο πιο πρόσφατος νόμος για τον έλεγχο και την προστασία του δομημένου περιβάλλοντος είναι ο ν.4495/16, ο οποίος εισάγει μια νέα οργανωτική δομή για τον έλεγχο και την εφαρμογή του σχεδιασμού, σε επίπεδο Περιφέρειας, το Παρατηρητήριο Δομημένου Περιβάλλοντος, το οποίο θα έχει την ευθύνη τόσο για την αντιμετώπιση της αυθαίρετης δόμησης όσο και για την παρακολούθηση και επίτευξη εφαρμογής του χωρικού σχεδιασμού. Η δομή αυτή δεν έτυχε εφαρμογής μέχρι σήμερα, διότι για να τεθεί σε ισχύ, απαιτείται η έκδοση μιας σειράς προεδρικών διαταγμάτων που βρίσκονται σε εκκρεμότητα.

Τέλος, κρίνεται αναγκαία η αναφορά στον ν.4546/2018 για τον θαλάσσιο χωροταξικό σχεδιασμό που κύριο στόχο έχει την στήριξη και προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης και της χωρικής συνοχής μεταξύ του θαλάσσιου και του παράκτιου χώρου μέσα από την ορθολογική και ολοκληρωμένη χωρική ανάπτυξη δραστηριοτήτων στο θαλάσσιο και παράκτιο χώρο, όπως είναι μεταξύ άλλων οι μεταφορές, η ναυτιλία, ο ενεργειακός τομέας, η εξόρυξη πρώτων υλών, ορυκτών και αδρανών υλικών, η αλιεία, η υδατοκαλλιέργεια και ο τουρισμός, καθώς και τη διατήρηση, προστασία και βελτίωση του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, λαμβάνοντας υπόψη εν γένει την ενάλια πολιτιστική κληρονομιά. Στο πλαίσιο αυτό, επιδιώκεται η αρμονική συνύπαρξη όλων των σχετικών δραστηριοτήτων και χρήσεων και διασφαλίζεται η ανθεκτικότητα στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής (άρθρο 4 ν.4546/18). Η εθνική χωρική στρατηγική για το θαλάσσιο χώρο αποτελεί μέρος της εθνικής χωρικής στρατηγικής του άρθρου 3 του ν.4447/2016, ενώ τα θαλάσσια χωροταξικά σχέδια τα οποία αναφέρονται σε θαλάσσιες και παράκτιες χωρικές ενότητες, οι οποίες μπορεί να είναι υποπεριφερειακού, περιφερειακού ή διαπεριφερειακού επιπέδου, αντιστοιχούν στο περιφερειακό επίπεδο σχεδιασμού του άρθρου 2 του ν.4447/2016.

3.4. Ο χωρικός σχεδιασμός κατά την εφαρμογή του στην Ελλάδα της κρίσης

Η υπερβολική παραγωγή νόμων στην Ελλάδα, η οποία έχει αυξηθεί σημαντικά την εποχή της οικονομικής ύφεσης, αναδεικνύει ως κυρίαρχη παθογένεια την κυριαρχία του θεσμικού πλαισίου σε βάρος του τομέα διαμόρφωσης πολιτικών, και την συνεπαγόμενη ανεπάρκεια του πεδίου εφαρμογών (βλέπε παραπάνω υποκεφ.2.1, παρ.1).

Αναλυτικά η εφαρμογή του χωρικού σχεδιασμού στα χρόνια της κρίσης έχει ως εξής:

Σε εθνικό επίπεδο, η επανεκκίνηση του Εθνικού Χωροταξικού Σχεδιασμού, που όφειλε να αποτελέσει απόλυτη προτεραιότητα για τη χώρα, όπως αναφέρει το μνημόνιο ΙΙΙ, δεν επετεύχθη. Νέα τομεακά χωρικά πλαίσια, όπως αυτά του παράκτιου και ορεινού χώρου, που εξειδικεύουν τις κρατικές πολιτικές, δεν θεσμοθετήθηκαν έως σήμερα, ενώ αυτό του τουρισμού ακυρώθηκε από το Συμβούλιο της Επικρατείας και βρίσκεται σε φάση επανασχεδιασμού.

Σε περιφερειακό επίπεδο, η μνημονιακή επιταγή της ολοκλήρωσης και νομοθέτησης και των 12 αναθεωρημένων Περιφερειακών Πλαισίων (ΠΠ) μέχρι τον Δεκέμβριο του 2013 (μνημόνιο ΙΙΙ), ώστε τα ΠΠ να είναι συμβατά με τα τομεακά πλαίσια, δεν επετεύχθη έως σήμερα για το σύνολο της χώρας, με εξαίρεση το ΠΠ Κρήτης, που θεσμοθετήθηκε το 2017, τα ΠΠ Αν. Μακεδονίας-Θράκης, Στερεάς Ελλάδας, Ηπείρου και Θεσσαλίας που θεσμοθετήθηκαν το 2018 και τα ΠΠ των Ιονίων Νήσων και του Βορείου Αιγαίου που θεσμοθετήθηκαν το 2019.

Σε τοπικό επίπεδο η κατάσταση είναι ακόμη πιο προβληματική. Όπως διαπιστώθηκε σε σχετική έρευνα (Βεζυριαννίδου, 2015α), ο χωρικός σχεδιασμός παρουσιάζει σημαντική ανεπάρκεια κάλυψης των ΟΤΑ της επικράτειας από εγκεκριμένα Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια (ΓΠΣ) και ΣΧΟΟΑΠ. Στα 17 χρόνια ισχύος του ν.2508/97 (1997-2014), μόλις το 16% των καποδιστριακών δήμων της χώρας (πλην της Περιφέρειας Αττικής) απέκτησαν μελέτες ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ. Χαρακτηριστικό είναι ότι το πρώτο γενικό πολεοδομικό σχέδιο 2^{ης} γενιάς³ εγκρίθηκε 10 χρόνια μετά την ψήφιση του ν.2508/97. Η έρευνα επικαιροποιήθηκε το 2018 (Βεζυριαννίδου, 2018), προκειμένου να αξιολογηθεί η πορεία υλοποίησης των ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ/ν.2508/97 την 4ετία 6/2014-6/2018, δηλ. την χρονική περίοδο ισχύος της πρώτης χωρικής μεταρρύθμισης με το ν.4269/14 και της δεύτερης, με τον ισχύοντα ν.4447/16 έως και τον 6/2018. Από την έρευνα διαπιστώθηκε ότι από την έναρξη ισχύος του ν.4269/2014 μέχρι και τον 6/2018 το ποσοστό των μελετών ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ που ολοκληρώθηκαν με τον ν.2508/97 ήταν πολύ μικρό (μόλις 3%), ενώ δεν προκηρύχθηκαν νέες μελέτες Τοπικών Χωρικών Σχεδίων (ΤΧΣ) με τους ν.4269/14 και ν.4447/16.

Το ΥΠΕΝ έκανε μικρά και σταθερά βήματα έως σήμερα προκειμένου να ανταποκριθεί στη μνημονιακή υποχρέωση για επιτάχυνση της ολοκλήρωσης του σχεδιασμού μέσω της απλοποίησης και της μείωσης του χρόνου υλοποίησης των πολεοδομικών διαδικασιών (Μνημόνιο III-N.4336/15). Ειδικότερα, το 2015 και ενώ είχε ήδη αντικατασταθεί ο ν.2508/97 από τον ν.4269/14, ζήτησε με έγγραφό⁴ του από τις Αποκεντρωμένες Διοικήσεις, που είχαν την αρμοδιότητα έγκρισης των ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ/ν.2508/97, ενημέρωση για την πορεία υλοποίησής τους, χωρίς εν συνεχεία να προχωρήσει σε παροχή οδηγιών προκειμένου να αντιμετωπισθεί ενιαία η δυνατότητα ολοκλήρωσης των εν εξελίξει μελετών (Βεζυριαννίδου, 2018). Το ανωτέρω επετεύχθη μόλις το 2018, με την έκδοση ενός Προεδρικού Διατάγματος (ΠΔ 90/2018) που καθορίζει το οργανωτικό πλαίσιο ολοκλήρωσης του χωρικού σχεδιασμού. Παράλληλα, το ΥΠΕΝ έχει συμφωνήσει να χρηματοδοτήσει την εκπόνηση και των 325 Τοπικών Χωρικών Σχεδίων της χώρας, ένα για κάθε δήμο, μέσω λήψης δανείου από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΤΕπ) – για το οποίο έχει εξασφαλιστεί η συναίνεσή της, καθώς η ύπαρξη σαφών χρήσεων γης σε όλη την Ελλάδα έχει (και) προφανή αναπτυξιακό χαρακτήρα (Λιάλιος, 2017). Για τον λόγο αυτόν, το 2018 το ΥΠΕΝ προχώρησε στην ανάθεση και χρηματοδότηση μέσω του Πράσινου Ταμείου ειδικής υποστηρικτικής μελέτης βάσης με τίτλο: «Αναγνώριση – αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης και διατύπωση προτάσεων οργανωτικού πλαισίου και

3 Αναφέρεται σε ΓΠΣ και ΣΧΟΟΑΠ του ν. 2508/97

4 Με το υπ' αριθμ. οικ.1329/27-07-2015 έγγραφό του το ΥΠΕΝ ζήτησε από τις Αποκεντρωμένες Διοικήσεις τον ακριβή αριθμό των εν εξελίξει ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ, τον βαθμό ολοκλήρωσής τους, τη χρηματοδότηση και τη δυνατότητα ολοκλήρωσής τους.

πλαisiού χρηματοδότησης για την ολοκλήρωση του χωρικού σχεδιασμού στο σύνολο της χώρας, σύμφωνα με τις προβλέψεις του νόμου 'Χωρικός Σχεδιασμός - Βιώσιμη Ανάπτυξη' (4447/2016)».

Η καθυστέρηση προώθησης μελετών χωρικών σχεδίων στο τοπικό επίπεδο που εμφάνισε έως σήμερα η κυβέρνηση επιχειρήθηκε να υπερκεραστεί σε περιφερειακό επίπεδο από την Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (ΠΑΜΘ), η οποία πήρε την πρωτοβουλία, να χρηματοδοτήσει μελέτες Τοπικών Χωρικών Σχεδίων (ΤΧΣ) για τους Δήμους της ΠΑΜΘ, μέσω του επιχειρησιακού προγράμματος ΕΣΠΑ 2014-2020, παρά την έλλειψη γενικών κατευθύνσεων από το κεντρικό υπουργείο (Βεζυριαννίδου, 2018). Η πρωτοβουλία αυτή της ΠΑΜΘ στοχεύει στην αναβάθμιση της μέχρι σήμερα θέσης της στην ελληνική επικράτεια, ως μία από τις περιφέρειες της χώρας με πολύ μικρή κάλυψη σε ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ/ ν.2508/97 και ως η τελευταία περιφέρεια ως προς τη χρηματοδότηση μελετών (Βεζυριαννίδου, 2015β· Βεζυριαννίδου, 2018). Παρά ταύτα, ενώ έχει ολοκληρωθεί η αξιολόγηση για τη χρηματοδότηση των μελετών για τους δέκα πρώτους από τους είκοσι δύο συνολικά δήμους της ΠΑΜΘ, οι Δήμοι εμφανίζουν σχετική ατολμία για την προκήρυξη των μελετών ΤΧΣ, διότι δεν διαθέτουν ούτε το κατάλληλο στελεχιακό δυναμικό που θα τις επιβλέψει, ούτε υπάρχει επαρκής διεπιστημονική κάλυψη για την διαχείρισή τους, που προβλέπεται απαραίτητη, εφόσον οι μελέτες αυτές εκπονούνται για πρώτη φορά σε επίπεδο καλλικράτειου δήμου και εγκρίνονται με Προεδρικό Διάταγμα.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην Ελλάδα ο χωρικός σχεδιασμός παραμένει ατελής. Η μνημονιακή επιταγή για επανεξέταση και αναθεώρηση της γενικής πολεοδομικής και χωροταξικής νομοθεσίας, ώστε να απλουστευτεί και να επιταχυνθεί η υλοποίηση του σχεδιασμού, εξασφαλίζοντας παράλληλα μεγαλύτερη ευελιξία στην αξιοποίηση ακινήτων για ιδιωτικές επενδύσεις, οδήγησε σε παραγωγή νέων νόμων, που δημιούργησαν νέες μεγάλες καθυστερήσεις στην εφαρμογή του σχεδιασμού.

Τόσο ο νέος ν.4447/2016 για τον χωρικό σχεδιασμό, όσο και ο προηγούμενος ν.4269/14, είχαν πράγματι σαφή διττό στόχο, όπως το μνημόνιο επέβαλε: α) τη διευκόλυνση ιδιωτικών επενδύσεων και β) την επιτάχυνση και απλούστευση της διαδικασίας του σχεδιασμού. Κι ενώ ο πρώτος στόχος επετεύχθη με τη θεσμοθέτηση των Ειδικών Χωρικών Σχεδίων και την άμεση δυνατότητα εφαρμογή τους μέσω του μηχανισμού της Enterprise Greece, ο δεύτερος στόχος καθυστερεί ακόμα δραματικά, όπως ειδικότερα αναλύθηκε στο κεφ. 3.4. αλλά και διότι δεν έχει δημιουργηθεί έως σήμερα ένας ελεγκτικός μηχανισμός που θα εποπτεύει, παρακολουθεί, συντονίζει και επισπεύδει τις διαδικασίες τήρησης των χρονοδιαγραμμάτων σύνταξης, έγκρισης και εφαρμογής του χωρικού σχεδιασμού, όπως

προβλέπει το άρθρο 66 παρ. 1 του ν.4495/17. Η απόφαση όμως της εφαρμογής του πρώτου στόχου ως άμεσης προτεραιότητας μέσω ενός «ευέλικτου» συστήματος σχεδιασμού με συγκεκριμένες στοχεύσεις που επιτρέπει στην αγορά να ηγηθεί και να αποφασίσει για την κατανομή των εδαφικών πόρων, με ταυτόχρονη έλλειψη ολοκληρωμένου σχεδιασμού, ενέχει τον κίνδυνο να υποβαθμίσει τον ολοκληρωμένο χαρακτήρα του σχεδιασμού, και τις δημοκρατικές/ συμμετοχικές διαστάσεις του. Για τον λόγο αυτόν, η κυριαρχία του δημοσίου συμφέροντος πρέπει να παραμείνει αδιαπραγμάτευτη, υπό την προϋπόθεση ότι δεν θα αποθαρρύνει τις ιδιωτικές πρωτοβουλίες, που είναι τόσο αναγκαίες για την οικονομική ανάκαμψη.

Για την αποτελεσματικότητα της εφαρμογής της χωρικής μεταρρύθμισης, κρίνεται αναγκαία η ορθολογική διαχείριση και συνέργεια πολλών παραγόντων, όπως παρουσιάζονται ακολούθως:

- Αρχικά απαιτείται η δημιουργία νομοθετικής σταθερότητας που θα βασίζεται σε μια επιστημονικά αποδεκτή και εφαρμοστέα νομοθεσία, χωρίς κενά και περιθώρια παρερμηνείας και θα παρέχει ασφάλεια τόσο στον πολίτη όσο και στο όργανο της διοίκησης που καλείται κάθε φορά να εφαρμόσει τον νόμο,
- η βελτίωση των διοικητικών διαδικασιών μέσα από την επίλυση του κατακερματισμού των πολεοδομικών αρμοδιοτήτων σε όλα τα επίπεδα διοίκησης,
- η αναδιάρθρωση και ο εκσυγχρονισμός των διοικητικών δομών με διαφάνεια και ορθολογική αξιοποίηση του στελεχειακού δυναμικού με ικανά, άρτια καταρτισμένα και έμπειρα στελέχη,
- η δημιουργία ενός επαρκούς μηχανισμού παρακολούθησης και ελέγχου που θα εποπτεύει, συντονίζει και επισπεύδει τις διαδικασίες τήρησης των χρονοδιαγραμμάτων σύνταξης, έγκρισης και εφαρμογής του χωρικού σχεδιασμού, όπως ο ν.4495/17 προβλέπει, και
- η διαθεσιμότητα πόρων για τη δημιουργία και την ορθή λειτουργία των ανωτέρω δομών, τον κατάλληλο εξοπλισμό τους και την επαρκή στελέχωσή τους.

Για να μπορέσουν ωστόσο να λειτουργήσουν τα ανωτέρω συνδυαστικά απαιτείται πολιτική βούληση αυτών που διαμορφώνουν χωρικές πολιτικές.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αραβαντινός, Α. (1997) Πολεοδομικός σχεδιασμός: Για μια βιώσιμη ανάπτυξη του αστικού χώρου. Αθήνα: Συμμετρία.
- Βεζυριαννίδου, Σ. (2015α) «Ρυθμιστικός χωρικός σχεδιασμός σε τοπικό επίπεδο στην Ελλάδα: Αξιολόγηση της πολιτικής και της υλοποίησής του, μέσα από το εργαλείο των ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ του Ν.2508/97». Στο 4^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης. Βόλος, 24-27/9/2015.
- Βεζυριαννίδου, Σ. (2015 β) «Ο τοπικός χωρικός σχεδιασμός στην Ελλάδα μέσα από την εμπειρία των Γενικών Πολεοδομικών Σχεδίων (ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ) του Ν.2508/97». Στο 13ο συνέδριο της ERSA –GR με θέμα: «Αυτοδιοίκηση και τοπική και περιφερειακή διοίκηση: σύγχρονες προοπτικές». Αθήνα, 26-27/6/2015.
- Βεζυριαννίδου, Σ. (2018) «Πορεία υλοποίησης του χωρικού σχεδιασμού στο τοπικό επίπεδο στην Ελλάδα την περίοδο της κρίσης. Περίπτωση μελέτης η Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης». Στο 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης. Βόλος, 27-30/9/2015.
- Γιαννακούρου, Γ.(2008) *Η χωροταξία στην Ευρωπαϊκή Ένωση*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Γιαννακούρου, Γ. και Καυκαλάς, Γ. (2014) *Επανεξετάζοντας τη χωροταξία σε περίοδο κρίσης: Αναγκαιότητα, περιεχόμενο και προϋποθέσεις της μεταρρύθμισης*.
- Κλαμπατσέα, Ε. (2012) «Ο σχεδιασμός του χώρου ως μέσο διαχείρισης της κρίσης στην Ελλάδα». Στο 3^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης. Βόλος, 27-30/9/2012.
- Λαλένης, Κ. και Κυριαζής, Α. (2012) «Αντιφατικότητες θεσμικού πλαισίου και αδιέξοδα σχεδιασμού: Αστικό περιβάλλον και δάσος σε σύγκρουση στο νέο Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Καβάλας Στο 3^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης. Βόλος, 27-30/9/2012, σελ.312-318.
- Λαλένης Κ. και Βεζυριαννίδου, Σ. (2018) «Η χωρική μεταρρύθμιση στην Ελλάδα, την εποχή της ύφεσης». Στο 20^ο Επιστημονικό Συνέδριο του Συνδέσμου Ελλήνων Περιφερειολόγων. Αθήνα, 4-5/06/2018.
- Λιάλιος, Γ. (2017) «Νέα πολεοδομικά σχέδια στους 325 δήμους της χώρας». *Καθημερινή*, 23 Σεπτεμβρίου.
- Μπριάτος, Η. και Παπαγεωργίου, Μ. (2012) Εισαγωγή στο «Χωροταξία-Πολεοδομία-Περιβάλλον στον 21^ο αιώνα». Βόλος: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας, σελ.13-19.

- N. 2508/97 (ΦΕΚ 124/Α/97) «Βιώσιμη Οικιστική Ανάπτυξη των πόλεων και οικισμών της χώρας και άλλες διατάξεις».
- N.2742/99 «Χωροταξικός Σχεδιασμός και Αειφόρος Ανάπτυξη και άλλες διατάξεις».
- N. 3894/2010 «Επιτάχυνση και διαφάνεια υλοποίησης Στρατηγικών Επενδύσεων».
- N. 4269/14 «Χωροταξική και Πολεοδομική Μεταρρύθμιση-Βιώσιμη Ανάπτυξη».
- N. 4447/16 «Χωρικός σχεδιασμός-Βιώσιμη Ανάπτυξη και άλλες διατάξεις».
- Οικονόμου, Δ. (2002) «Το θεσμικό πλαίσιο της χωροταξίας και οι περιπέτειές του». *Αειχώρος*, 1, σελ. 116-127.
- Οικονόμου, Δ. (2007) «Η σχέση των επιπέδων και των βαθμίδων του πολεοδομικού σχεδιασμού». *Νόμος και Φύση*, 9/2007.
- Οικονόμου, Δ. (2008) «Το πλαίσιο του χωροταξικού σχεδιασμού και αειφόρου ανάπτυξης». Στο Γιαννακούρου, Γ., Μενουδάκος, Κ. και Βασενχόβεν, Α. (επιμ.) *Ο χωροταξικός σχεδιασμός στην Ελλάδα: Νομικό πλαίσιο και εφαρμογή στην πράξη*. Αθήνα: Αντ. Σάκκουλα, σελ. 105-110.
- Οικονόμου, Δ. (2009) «Τα συστήματα χωροταξικού σχεδιασμού στον διεθνή χώρο σήμερα: Μια συγκριτική επισκόπηση». Στο Γοσποδίνη, Α. (επιμ.) *Διάλογοι για το σχεδιασμό του χώρου και την ανάπτυξη*. Αθήνα: Κριτική, σελ. 171-198.
- Οικονόμου, Δ. και Πετράκος, Γ. (1999) «Πολιτικές οικιστικής ανάπτυξης και πολεοδομικής οργάνωσης στην Ελλάδα». Στο Οικονόμου, Δ. και Πετράκος, Γ. (επιμ.) *Η ανάπτυξη των ελληνικών πόλεων: Διεπιστημονικές προσεγγίσεις αστικής ανάλυσης και πολιτικής*. Βόλος: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας, σελ. 413-446.
- Παπαπετρόπουλος, Α.(2005) «Η νομολογιακή διαμόρφωση της έννοιας του ευρύτερου χωροταξικού σχεδιασμού». *Νόμος και Φύση*, 3/2005.
- Σύνδεσμος Ελλήνων Βιομηχάνων (ΣΕΒ) (2010) *Επιχειρηματικότητα χωρίς εμπόδια*. Διαθέσιμο στο http://www.sev.org.gr/Uploads/pdf/3oembodia_big_2_12_2010.pdf
- ΣτΕ (2010) Απόφαση 3920.
- ΤΕΕ (2005) *Μελέτη συστημάτων και επιπέδων σχεδιασμού σε χώρες της Ευρώπης*. Αθήνα: ΤΕΕ.
- ΥΠΕΧΩΔΕ (2008) *Εθνικός χωροταξικός σχεδιασμός*. Αθήνα: ΥΠΕΧΩΔΕ.
- Χαϊνταρλής, Μ.(2012) «Περί της δεσμευτικότητας των εργαλείων χωρικού σχεδιασμού και της μεταξύ τους νομικής σχέσης». Στο *3ο Πανελλήνιο Συνέδριο Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης*. Βόλος, 27-30/9/2012, σελ.18-24.
- Χλέπας, Ν.Κ. (2006) «Η κατανομή των πολεοδομικών αρμοδιοτήτων κατά το Σύνταγμα». *Νόμος και Φύση*.

Ξενόγλωσση

- Beriatos, E. (2005) “Environmental policy and spatial planning in Greece: Institutional aspects”. *Water, Air and Soil Pollution: Focus*, 4(4-5), pp. 433-444.
- Brundtland Report “Our Common Future” (1987).
- CEC-Commission of the European Communities (1997) *The EU Compendium of spatial planning systems and policies*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Getimis, P. και Giannakourou, G. (2014) Spatial planning systems and practices in Europe: *A comparative perspective*, pp. 149-168.
- Giannakourou, G. και Balla, E. (2012) “Privatization of planning powers and planning processes in Greece: Currents trends, future prospects”. Conference paper.
- ESPO (2007) *ESPO 2006 project 2.3.2., Governance of Territorial and Urban Policies from EU to Local Level: Final report*.
- Johnston, R.J. (1997) *Geography and geographers: Anglo-American human geography since 1945*. London: Arnold.
- Lalenis, K. (2001) “Planning by decree: Incompatibilities of planning laws and planning policies in Greece, during the 20th century: Analysis, perspectives”. In *WPSC: Planning at the Turn of the Century*. Shanghai, China.
- Lalenis, K., De Jong, M. και Mamadouh, V. (2002) “Families of nations and institutional transplantation”. Στο De Jong, M., Lalenis, K. και Mamadouh, V. (επιμ.) *Institutional transplantation*. The Hague: Kluwer Academic Publishers.
- Lalenis, K. (2010) *Typology of EU national governance and spatial planning systems*. PLUREL WP2.2
- Lalenis, K. και Vezyriannidou S.(2016) “Existing deficiencies and new initiatives in spatial planning in Greece: Seeking effectiveness in inter-level coordination”. Στο *10th Annual Conference of the International Academic Association for Planning Law and Property Rights*. Bern: 17-19 February.
- Melissas, (2015) “Recent developments in planning legislation in Greece”. Στο *9th Annual Conference of the International Academic Association on Planning, Law, and Property Rights*. Volos, Greece, 25-27 February.
- Newman, P. και Thornley, A. (1996) *Urban planning in Europe: International competition, national systems and planning projects*. London: Routledge.
- OECD-Organization of Economic Co-operation and Development (2017a) *Land use planning systems in the OECD: Country fact sheets*. Paris: OECD.
- OECD-Organization of Economic Co-operation and Development (2017b) *The governance of land use in OECD countries: Policy analysis and recommendations*.

- Papageorgiou, M. (2017) "Spatial planning in transition in Greece: A critical overview". *European Planning Studies*, 25(10), pp. 1818-1833.
- Spina, A. la & Sciortino, G.(1993) "Common agenda, southern rules: European integration and environmental change in the Mediterranean states". Στο Liefferink, J.D., Lowe, P.H. & Mol, A.P.J. (eds.) *European integration and environmental policy*. London: Belhaven Press, pp. 217-236.
- Vezyriannidou, S. και Portokalidis, K. (2018) "Special spatial plans vs local spatial plans: Towards a new vision of planning system at the local level in Greece, during the period of economic crisis". *International Journal of Real Estate and Land Planning*, 1, pp. 402-408.

Κωνσταντίνος Λαλένης
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης
Πολυτεχνική Σχολή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Πεδίον Άρεως, 38 334, Βόλος
e-mail: klalenis@uth.gr

Σουλτάνα Βεζυριαννίδου
Διεύθυνση Περ/ντος & Χωρικού Σχεδιασμού ΑΜ-Θ Αποκεντρωμένης Διοίκησης Μ-Θ
e-mail: svezyriannidou@uth.gr

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗΣ
ΣΚΑΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΝΤΟΛΕΩΝ
ΓΟΣΠΟΔΙΝΗ ΑΣΠΑ
ΔΕΦΝΕΡ ΑΛΕΞΗΣ
ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ ΟΛΓΑ
ΨΥΧΑΡΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ
ΚΑΛΛΙΩΡΑΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Αραβαντινός Αθανάσιος	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Ανδρικόπουλος Ανδρέας	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Βασενχόβεν Λουδοβίκος	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Γιαννακούρου Τζίνα	- Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Γιαννιάς Δημήτρης	- Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Δελλαδέτσιμας Παύλος	- Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Ιωαννίδης Γιάννης	- Tufts University, USA
Καλογήρου Νίκος	- Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ)
Καρύδης Δημήτρης	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Κοσμόπουλος Πάνος	- Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης (ΔΠΘ)
Κουκλέλη Ελένη	- University of California, USA
Λαμπριανίδης Λόης	- Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Λουκάκης Παύλος	- Πάντειο Πανεπιστήμιο
Λουρή Ελένη	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Μαλούτας Θωμάς	- Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Μαντουβάλου Μαρία	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Μελαχροινός Κώστας	- Queen Mary, University of London
Μοδινός Μιχάλης	- Διεπιστημονικό Ινστιτούτο Περιβαλλοντικών Ερευνών (ΔΙΠΕ)
Μπριασούλη Ελένη	- Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Παπαθεοδώρου Ανδρέας	- Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Πρεβελάκης Γεώργιος-Στυλ.	- Université de Paris I, France
Φωτόπουλος Γιώργος	- Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Χαστάογλου Βίλμα	- Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ)

αιχώρος

ΤΕΥΧΟΣ 31 ΕΤΟΣ 2020
ISSUE YEAR

Π. Σκάγιαννης 4

Εισαγωγή

G. Petrakos 10

Geographies of Growth and Integration in Europe: old and new challenges for regional policy

Σ. Πολύζος 23

Διερεύνηση των Διαθρωπτικών Μεταβολών της Ελληνικής Οικονομίας την Περίοδο της Οικονομικής Κρίσης με Χρήση της Ανάλυσης Εισροών - Εκροών

Ε. Ασπρογέρακας, Δ. Καλλιώρας 62

Χωρικός και Αναπτυξιακός Σχεδιασμός στην Ελλάδα: ζητήματα σύμπλεξης

Κ. Λαλένης, Σ. Βεζυριαννίδου 94

Ο Χωρικός Σχεδιασμός και οι Συναφείς Απόπειρες Θεσμικών Μεταρρυθμίσεων στην Ελλάδα, την Εποχή της Οικονομικής Κρίσης: αξιολόγηση αναγκαιότητας και αποτελεσμάτων

Α. Δέφνερ, Ν. Μαντάς, Ε. Ψαθά, Ν. Βογιαζίδης 119

Προσβασιμότητα στον Πολιτισμό και την Κληρονομιά: ο σχεδιασμός για όλους

Α. Τράμπα 145

Τα Σχέδια Βιώσιμης Αστικής Κινητικότητας (ΣΒΑΚ) και η Συσχέτιση με το Θεσμικό Πλαίσιο Χωρικού Σχεδιασμού: ευρωπαϊκή και ελληνική πραγματικότητα

Ε. Ασπρογέρακας 171

Πολιτική Στρατηγικών Παρεμβάσεων και Χωρική Διακυβέρνηση: η περίπτωση του «Ελληνικού»

Π. Σκάγιαννης, Θ. Καναρέλης 206

Οι Πλατείες της Αθήνας: μια διαδρομή προκλήσεων και ανατροπών

ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ

Π. Σκάγιαννης 236

Παύλος Λουκάκης (2017) Πολεοδομικές & Χωροταξικές Εξελίξεις. Ελλάδα 1952-2012: εμπειρίες δράσης. Επιμέλεια τόμου Ι. Μωραΐτου. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας